

Pasquale Bruti tolmács kalandos prágai követsége 1596-ban

Az oszmán hadsereget a tizenöt éves háború kirobbanásának harmadik évében, 1595-ben mind a magyarországi, mind a havasalföldi–erdélyi hadszíntéren olyan súlyos kudarcok érték, hogy mindenki biztosra vette: az 1595 elején hatalomra lépett új szultán, III. Mehmed 1596-ban személyesen is hadba fog vonulni, kiköszörülendő az oszmán fegyvereket ért csorbát. A fegyvercsörgetés ellenére Konstantinápolyban nem zárták ki a gyors, és mindkét felet kielégítő béke lehetőségét sem, jöllehet a vallási előírások tiltották azon területek átengedését, ahol a müezzin egyszer már imára szólította a hívőket. Bár a császár kezét nem kötötték efféle előírások, a birodalom fejeként kötelelességei közé tartozott a hit védelme, az eretnekek és a pogányok elleni harc. A béke lehetősége, annak ellenére, hogy a szembenálló felek által ajánlott feltételek nem sok esélyt hagytak a megegyezésre, szinte a háború kitörésének pillanatától kísértett az eseményekről beszámoló jelentésekben, híradásokban.

A sort a kérelhetetlenségéről ismert Szinán pasa nagyvezír nyitotta meg, aki 1594. évi, Esztergom felmentésével, majd Győr elfoglalásával végződő sikeres hadjárata után megcsillantotta a békekötés lehetőségét II. (Habsburg) Rudolf (1576–1612) zavarodott prágai udvara számára. Feltételei azonban elfogadhatatlanok voltak a még korántsem térdre kényszerített ellenfél számára.¹ A prágai diplomácia ugyanakkor megsokszorozta erőfeszítéseit, és újabb államokat próbált bevonni a maga oldalán a harcba. Ennek eredményeként kötött szövetséget a császár az Erdélyi Fejedelemséggel 1595. január 28-án.² Báthory Zsigmond hadba lépésének következtében gyors sikereket arattak a keresztény fegyverek mindkét hadszíntéren.³ A Konstantinápolyban uralkodó frakcióharcokat jellemzi, hogy Szinánt – sikerei ellenére – elmozdították; ebben döntő szerepet játszott, hogy a két portai frakció más-más irányban képzelte el a keresztény világ ellen folytatandó háborút. A Ferhád pasa vezette érdekcsoport a tengeren, spanyol területek ellen akart csapást mérni, kihasználva a francia–spanyol háborút, míg a másik párt a szárazföldi háború mellett kardoskodott.⁴ Szinán bukása után utódja, Ferhád határozott lépéseket tett a koncepcióváltás érdekében. Az oszmán hajóhad azonban siralmas állapotban volt, sok idő kellett ahhoz, hogy megfelelő állapotba hozzák a leromlott gályákat, újakat építsenek, felszereljék hadianyaggal és feltöltsék a legénység létszámát.

Konstantinápoly, miközben megtette a fegyveres előkészületeket az 1596. évi hadjárat és a fellázadt vazallusok, Moldva, Havasalföld és Erdély megrendszabályozásának érdekében, csausokat küldött Erdély fejedelméhez, kilátásba helyezve, hogy ha behódol, minden „bűnét” megbocsátja. A török követeket az 1596. év tavaszán elhalálozó Szinán helyébe lépő Ibrahim pasa nagyvezír küldte, aki

---

¹ IVANICS, 1992. 183–199.; TÓTH, 2000. 167–168.

² Aktáit I. GOOSS, 1911. 218–235.

³ Ennek legújabb összefoglalását l. TÓTH, 2000. 181–185.

⁴ TÓTH, 2000. 63–66.

Ferhád pasa álláspontjához állt közelebb, és kezdettől fogva szorgalmazta a békekötést a császárral.

Ibrahim lépéseit támogatta Edward Barton angol követ, aki Erzsébet királynő megbízásának megfelelően minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy az oszmán hadigépezetet a Földközi-tenger irányába, Spanyolország ellen fordítsa.⁵ Lépéseit magyarázza, hogy az Armada Anglia elleni támadása óta néhány év telt csak el, és nem lehetett tudni, hogy II. Fülöp spanyol király (1556–1598) mikor dönt a szigetország elleni újabb invázióról. A követ törekvéseit azonban nem koronázta siker, a Porta végül Szinán eredeti elképzeléseinek megfelelően, egy Magyarország és Erdély ellen indítandó hadjáratról határozott, bár a konkrét hadműveleti tervről a portai vezetés még a hadsereg elindulása után sem döntött.

Az oszmán diplomácia lépései a szövetségesek megosztására irányultak, a Portának ugyanis nemcsak azzal kellett számolnia, hogy keresztény alattvalói az első adandó alkalommal megtagadják az engedelmességet és a Habsburgok mellé állnak, hanem azzal is, hogy Lengyelország belép az oszmánellenes ligába. III. Zsigmond (1587–1632) felesége ugyanis Károly főherceg lánya volt, és az a veszély fenyegetett, hogy a Habsburg–Wasa dinasztikus kapcsolat katonai szövetséggé érik.⁶

A térség egyik legfontosabb szatellit államával, Erdéllyel gyakorlatilag soha nem szakadtak meg a kapcsolatok; 1596 júniusának végén vagy talán július elején, tehát még a főserég Magyarországra érkezése előtt, de már a harcok kellős közepén, a Porta Gyulafehérvárra küldte Ali csaut. Ali és két társa, Hüszein és Mehmed, akik egymás után érkeztek, azt kapta feladatuk, hogy rábírja Báthory Zsigmondot a meghódolásra.⁷ A két követ útja olyan nagy nyilvánosságot kapott, hogy egy olasz szerző, Bernardo Beccari *Relazione* című művében még a szultán állítólagos leveleit is közölte.⁸

Aliékkal egy időben indult útnak Edward Barton, aki akarata ellenére kényszerült elkísérni a szultánt a magyarországi hadjáratba. Bár hasztalanul próbálta rávenni III. Mehmedet a háború befejezésére, azt mégis sikerült elérnie, hogy átadják a konstantinápolyi császári követség életben maradt tagjait (a császári követ, Friedrich Kreckwitz nem sokkal szabadlábra helyezése után meghalt), összesen 32 személyt, akik közül huszonheten Konstantinápolyból érkeztek, öten pedig Budán csatlakoztak a kísérethez.⁹ Őket kísérte el oszmán részről Pasquale Bruti dragomán.¹⁰ Pasquale Bruti személye és követsége körül sok a homályos részlet. A prágai velencei követ jelentéseiben Brutiként bukkan fel, míg konstantinápolyi kollégája, Marco Venier¹¹ Dabriként emlegeti. Az ellentmondást egy 1591 decemberében kelt követjelentés oldja fel, amely arról tudósít, hogy Pasquale Dabrit, aki

⁵ VÁRKONYI, 2000. 112.; 114–116. és NIEDERKORN, 1993. 111–128.

⁶ A liga tervéről NIEDERKORN, 1993. 487.; VERESS, 2001. 153.; 167–169.; 171.; 188.; 189–191.; 193.; 197.; KRUPPA, 2004. 101–106.; 135–136.; 150–151.; 158–159.; 161–163.

⁷ Útjával, illetve az 1594 vége és 1597 nyara közötti erdélyi–oszmán békealkudozásokkal külön tanulmányban foglalkoztam. KRUPPA, 2003. 603–651.

⁸ Bernardo BECCARI: Lettera scritta dal gran turco al prencipe di Transilvania. Bologna, é. n.

⁹ A követségről: Mitrovicei Vratislav Vencel viszontagságai. Bratislava, 1982.

¹⁰ ASVe Senato. Germania, filza. 26, ff. 49r–v.

¹¹ Marco Venier bailo (1595. szept. 1.–1597. jan. 14.).

a néhai Christophoro Bruti rokonságából vagy háza népéből származik, dragománná tették.¹²

A velencei jelentésekben viszonylag gyakran bukkan fel egy portai tolmács, Christophoro Bruti neve, aki rokona volt a moldvai kancellárnak, Bartholomeo Brutinak. Ez utóbbi óriási szerepet játszott az 1580–1590-es évek fordulójának moldvai eseményeiben. Elsősorban az ő befolyásának és erőfeszítéseinek tudható be, hogy Péter, illetve Jeremia Moghila moldvai vajdák nemcsak a jezsuita rend megtelepedését engedélyezték éppen akkor, amikor a medgyesi végzések alapján kitiltották őket Erdélyből, hanem azt is lehetővé tették, hogy kollégiumot alapítsanak. Bartholomeo kulcsszerepet játszott abban is, hogy a Porta meghosszabbította az 1590-ben (?) lejárt oszmán–lengyel békét. A moldvai kancellár nem sokkal később azonban életével fizetett igen tevékeny, a Habsburg és lengyel érdekeket a Porta rovására érvényesítő külpolitikai orientációváltásért. Az előzőtt Péter helyébe lépő Áron nemcsak felszámolta a jezsuita kollégiumot, és visszaadta a protestánsoknak korábban elvett templomaikat, hanem a vajdaság rekatolizációjában aktív szerepet vállaló Bartholomeo Brutit is kivégeztette. Rokona, Christophoro nyomban lépéseket tett annak érdekében, hogy megbosszulja halálát,¹³ nem sokkal később azonban ő is elhalálozott. Helyébe Bartholomeo testvére, Pasquale lépett 1592-ben.¹⁴

Pasquale Dabri neve, de hívjuk ezentúl inkább Brutinak, nem bukkan fel annyiszor a jelentésekben, mint elődjéé, Christophoróé vagy a „dragomano Pasquale”-ként emlegetett portugál származású Pasquale Naoné, aki negyven évig szolgálta a Portát; ennek egyrészt az lehet az oka, hogy 1596-ban még alig néhány éve volt hivatalban, másrészt, hogy megbízatásait közmegelegedésre töltötte be. Nem tudjuk, hogy a velencei származású dragomán mikor állt Barton szolgálatába – elképzelhető, hogy még Bartholomeo, illetve Christophoro ajánlotta figyelmébe –, az angol követ mindenestre őt bízta meg 1596-ban a szabadon bocsátott foglyok Bécsbe kíséréseivel, majd kapcsolatba kellett lépnie először Mátyás főherceggel, azután a császárral. Bruti július 20-án Bartonékkal együtt indult el Konstantinápolyból, de az indulásról beszámoló *baile* szavai (azt írta, hogy „közülünk”), arra engednek következtetni, hogy a dragomán a Köztársaságot is tovább szolgálta.¹⁵ Ettől kezdve kizárólag a prágai velencei követ beszámolóira támaszkodhatunk, mivel csak ő említi jelentéseiben Brutit.

Megérkezéséről szinte naponta értesítette a velencei követ a dózsét. Két nappal az egykori császári követség személyzetének Bécsbe érkezése után már azt is tudta, hogy a küldöttség először Miksa főherceget kereste fel. Prágába október 8-án érkeztek meg, a gyanakvó császár azonban nem akarta fogadni őket, mivel úgy gondolta, hogy kémkedni jöttek, ezért más forrásból is ellenőrizni akarta, mi újtjuk igazi célja, és tulajdonképpen kinek a megbízásából jöttek. Ezért visszairányította Brutiókat Bécsbe, hogy ott várakozzanak. Vendraminnak nemsokára azt

¹² Szó szerint „Pasquale Dabri fu del 9 (quondam) monsignore Christophoro Bruti”. Tehát nem egyenesági leszármazottja, hanem rokona, ami ez esetben jelentheti a tágabb értelemben vett rokonságát, a háza népét is. ASVe Senato. Constantinopoli, Rubricari D4, 245v.

¹³ A jelentésekből sajnos nem derül ki, hogy pontosan milyen rokonsági viszonyban voltak egymással.

¹⁴ A Brutikről ASVe Senato, Constantinopoli, Rubricari D4, regg. 8, ff. 3v–4r, 32v, 46v–47r, 179r, 196v–198v.

¹⁵ ASVe Senato. Constantinopoli, filza 43, ff. 360r.

is sikerült megtudnia, hogy a követséget vezető tolmács, vagyis Bruti velencei származású.¹⁶ A dragománt majdnem egy teljes hónap eltelte után hívta csak vissza Bécsből a császár, miután más, sajnos meg nem nevezett forrásból ellenőrizte a Bruti által elmondottakat. Ezek szerint a követségre Barton erőfeszítéseinek köszönhetően került sor, akinek indítékairól fentebb már szóltam.

A velencei követnek sikerült megtudnia, miről folyt a szó az első kihallgatáson; információi szerint Bruti Barton és az őt támogató Ibrahim pasa nagyvezír megbízásából a császár tudomására hozta, hogy Eger eleste és a mezőkeresztesi vesztes ütközet után a Porta nem hajlandó az addigi feltételekkel tárgyalni egy esetleges békéről.¹⁷ A nagyvezír felhívta II. Rudolf figyelmét arra is, hogy Konstantinápolyban tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy Felső-Ausztriában igen nagy a pánik, ahol attól félnek, hogy Eger után az ausztriai területek következnek, és hogy a katonák között lázadás tört ki, akik nem voltak hajlandók a magyarországi harctérre vonulni, és azzal fenyegetőztek, hogy a kormányzat ellen fordulnak. Más részről, folytatta a követ Brutit idézve, az oszmán csapatok készen állnak további terjeszkedésre a magyar végvidék irányában, amelyben komoly tatár segítségre is számítanak, akiket, ha Magyarországra vonulnak, bajosan tudnak feltartóztatni, mivel sem Kassán, sem Tokajban nem áll rendelkezésre elegendő lőszer és egyéb hadianyag. A történetekért kizárólag a császárt terheli a felelősség – összegezte Vendramin a mondottakat –, aki elszalasztotta a kedvező alkalmat a békekötésre, mert nem használta ki a török sereg balkáni nehézségeit.

Egy héttel később a velencei követnek sikerült személyesen is találkoznia Brutival, aki ekkor beszámolt neki a Porta szándékairól és az oszmán hadsereg állapotáról, amely jöllehet nagy létszámú – Bruti szerint 200 000 fő – nem rendelkezik megfelelő számú ostromágyúval. Az egyes fegyvernemek tagjai között feszült a hangulat, a szpáhik és a janicsárok több alkalommal is majdnem összecsaptak egymással. A dragomán arról is tájékoztatta Vendramint, hogy Miksa főherceg, illetve a császár megbízottai több alkalommal is tárgyaltak vele, de teljesíthetetlen feltételeket szabtak a béke érdekében; azt követelték, hogy a szultán adja vissza – az egri és a mezőkeresztesi siker után – Egert és Győrt. Bruti szerint ahhoz, hogy béke legyen, a császárnak vissza kellene adnia Esztergomot és Vácot, és ráadásul még egy nagyobb összeget is.¹⁸ Helyzetértékelése szerint a tárgyalások nehéznek ígérkeznek, mivel Győr és Eger oszmán kézre jutásával a császár elvesztette két szemét Magyarországon. Vendramin a dragománt feltétlenül megbízható embernek tartotta, bár, mint írta, a császári megbízottaknak nem tudta megerősíteni a Bruti származásáról kapott információkat, mivel már négy éve elhagyta hazáját.¹⁹

Néhány nappal később újra találkozott a tolmáccsal, aki négy levelet vitt magával; kettőt a császártól és tanácsosaitól, pontosabban Bartholomäus Pezzen egykori konstantinápolyi rezidenstől Barton számára, és kettőt Ibrahim pasa nagyvezírnek. Bruti szerint Pezzen igen jó kapcsolatokat ápol a nagyvezírral, akinek néhány hónapja levelet is írt, választ azonban eddig nem kapott tőle. Mostani levelében Pezzen Szinán pasát tette felelőssé, az ő kegyetlen természetét okolva a

¹⁶ Bruti megérkezéséről HURMUZAKI, III/2, 1888. 226 és ASVe Senato. Germania, filza 26, ff. 61r–v, 69v.

¹⁷ 1. sz. irat.

¹⁸ 2. sz. irat.

¹⁹ 3. sz. irat.

kirobbant háborúért.²⁰ Szinánt egyébként Báthory Zsigmond fejedelemnek küldözgetett leveleikben a szultán és a díván pasái is bűnbakként állították be.²¹

A dragománnak nem volt túl jó véleménye tárgyalópartnereiről: nem értette, miért ragaszkodnak irreális feltételeikhez, az elfoglalt várak visszaadásához, cserébe – végső engedményként – Esztergom, Vác és a többi megvívott hely átadását ajánlva fel. Bruti úgy gondolta, a császár nincs abban a helyzetben, hogy feltételeket szabjon, ezért annak sem érezte értelmét, hogy kevés tiszteletet adva rövid és udvariatlan sorokban tájékoztassa álláspontjáról Bartont és Ibrahim pasát. Küszöbön áll egy újabb hadjárat – írta a követ a dózsának – ezúttal Bécs ellen. A védekezéshez nincs pénz, bár a birodalmi rendek készek követni a császárt a háborúba, de csak abban az esetben, ha személyesen vonul hadba.²² A császár nehéz helyzetében Lengyelországhoz fordult, hogy rávegye, csatlakozzon a törökellenes ligához. A dragomán azonban biztos helyről tudja, hogy a híresztelések minden alapot nélkülöznek, Zamoyski kancellár kítőnő kapcsolatot ápol Konstantinápolyval, és a lengyeleknek eszük ágában sincs kockára tenni a Portával kötött igen törékeny békét.

Súlyosabbnak bizonyultak azonban azok a gyanúsítások, amelyek Velence anyagi szerepvállalásáról szállingóztak; amikor Bruti nekiszegte a kérdést Vendraminnak, a követ nem győzte hangsúlyozni, hogy a Köztársaság mindig is nagy hangsúlyt fektetett az Oszmán Birodalommal ápolt a jó viszony fenntartására.²³ A híresztelések azonban nem nélkülöztek minden alapot, mert bár a háború a szárazföldön folyt a Habsburg Birodalom ellen, a fegyverek a velencei területek szomszédságában dörögtek. A háború is Horvátországban, a velencei fennhatóság alatt álló területek közvetlen szomszédságában tört ki. Nem uralkodott teljes béke a tengereken sem; az uszkokok állandó problémákat okoztak.²⁴ Ráadásul az akkor hatalmon lévő Ibrahim pasa a Porta azon frakcióját vezette, amely a háborút a tengeren akarta folytatni a pápaság, Velence és Spanyolország ellen. Ezért nem volt mindegy a spanyolok számára sem, hogyan végződnék Bruti tárgyalásai Prágában. San Clemente prágai spanyol követ azt nehezményezte, hogy éppen az angol királynő ügynöke közvetít a császári udvar és a Porta között.²⁵ Vendramin beszámolójából kiderül, hogy a császári udvar pont a béketárgyalásokat használta fel arra, hogy megsürgesse a spanyol pénzügyi segílyt, attól félt ugyanis, hogy a szultán a következő évben, kihasználva az eگری és a mezőkeresztesi sikert, Bécs ellen vonul.²⁶ Brutival némi habozás után ezért álltak szóba; a tárgyalások azonban nem haladtak előre, és Prágában attól tartottak, hogy nemcsak hogy Győr és Eger visszaadásába nem fog belemenni a Porta, hanem még az addig elfoglalt oszmán erősségeket is visszaköveteli, sőt még hadisarc vagy adó fizetésére is igényt tart. A császári udvar szorult helyzetbe került: Mezőkeresztesnél az összes felszerelés a csatamezőn maradt, ráadásul elesett Eger vára is. Ha a császár békét

²⁰ 4. sz. irat.

²¹ KRUPPA, 2003. 645., 649.

²² 3. sz. irat.

²³ 4. sz. irat.

²⁴ Túlzás nélkül állíthatom, hogy a konstantinápolyi követjelentésekben, kevés kivételtől eltekintve, sokkal nagyobb teret kaptak a kalózkokról szóló hírek, mint a magyarországi hadiesemények. ASVe Senato. Constantinopoli, passim.

²⁵ 5. sz. irat.

²⁶ 5. sz. irat.

kér, azzal a Porta számára – amely már szervezte a következő évi támadó hadjáratot – világossá teszi, hogy katonailag meggyengült, és képtelen a komoly védekezésre. A császárt ráadásul nyugtalanította, hogy bár Eger eleste után az oszmán fegyverek már Lengyelországot is fenyegették, ebből nem következett egyértelműen az, hogy a korábban vonakodó lengyelek belépnek az oszmánellenes ligába. A Porta ugyanis csábító ajánlattal állt elő, amelynek lényege, hogy Moldva után Erdély is félig lengyel hűbérbe kerül.²⁷ Jóllehet az oszmán ajánlat komolyságával kapcsolatban felmerülhettek kételyek, III. Zsigmond és II. Rudolf viszonya olyan feszült volt Miksa főherceg lengyelországi trónkövetelése, illetve a két román vajdasággal kapcsolatos alig leplezett lengyel aspirációk miatt, hogy Prágában nem zárták ki egy lengyel–oszmán szövetség létrejöttét sem. A kölcsönös bizalmatlanságot nem enyhítette az sem, hogy éppen ebben az időben járt egy császári követtség Lengyelországban, hogy elsimítsa az ellentéteket.²⁸

Bruti követségé ezért kapóra jött az udvarnak. A nyilvánvaló oszmán fenyegetés a német birodalmi segély megszavazását könnyítette meg, az esetleges békekötés lehetősége pedig mind a spanyol udvart, mind a Szentszéket további anyagi segély folyósítására ösztönözte. A követjelentésekből sajnos nem derül ki, hogy végül milyen eredménnyel zárultak a tárgyalások, bár Vendraminnak a dragománra bízott leveleivel kapcsolatos szavai sejtetni engedik, hogy a császár nem adott esélyt a megegyezésre, azaz a tárgyalás – a kor bevett szokása szerint – pusztán az időhúzást, a diplomáciai mozgástér növelését szolgálta.

Ezt támasztja alá, hogy néhány nappal később Rudolf magához kérte a velencei követet és hosszan elbeszélgetett vele a már négy éve folyó háborúról, majd nekiszegte a kérdést, hajlandó-e Velence segíteni. A követ kitért az egyenes válaszadás elől, de ígéretet tett, hogy a császár kérését továbbítja a dózsénak.²⁹ A beszélgetés a császári udvar által indított diplomáciai offenzíva része volt; nem sokkal később fel is bukkantak Velencében a császári megbízottak, Arideo Burguntio császári pohárnok és Bernardino Rosso titkár. A jegyzőkönyvek szerint 1597. január 31-én hallgatta meg őket a tanács.³⁰ Udvariassági gesztusokon kívül azonban semmit nem kaptak. Bruti követjárása ugyanakkor alkalmat adott a császári udvarnak, hogy nyomást gyakoroljon a spanyol királyra, aki a fentebb említett okokból nem akart háborúba keveredni a Földközi-tengeren.

Közben Bruti és kísérete is elindult Belgrád irányába, útja azonban tragikusan végződött: Hasszán pasa, aki azért időzött Belgrádban, hogy a nyári oszmán offenzívát előkészítse, lefogatta, majd nem sokkal később, tisztázatlan körülmények között kivégeztette. Vele együtt fogságba vetette az éppen akkor a városban tartózkodó Ali csaust is, aki Gyulaféhevárról igyekezett a török fővárosba. Hasszán lépésének hátterében portai frakcióharcok húzódtak meg; a mezőkeresztesi csata után ugyanis Ibrahimot leváltották és átmenetileg a Szinán irányvonalát követő pasák kerekedtek felül. Közéjük tartozott a katonák között népszerű Hasszán szerdár³¹, aki az angol követ és Ibrahim pasa által kezdeményezett követségben az oszmán érdekek elárulását látta. Valószínűleg úgy gondolta, hogy radikális és bru-

²⁷ 6. sz. irat.

²⁸ KRUPPA, 2004. 22., 27., 121., 150–151.

²⁹ 7. sz. irat.

³⁰ ASVe Collegio. Esposizioni Principi, regg. 9 (számozatlan).

³¹ A hadjárat vezetője.

tális fellépése lehetetlenné teszi az amúgy is akadozó tárgyalásokat. Alig ért azonban haza, a szultán újra Ibrahimot tette meg nagyvezírnék. Hasszán szorult helyzetbe került, a fordulat után ugyanis attól tartott, hogy Bruti kivégzése miatt magára vonja a szultán haragját, ami könnyen az életébe kerülhetett. Ibrahim minden megtett annak érdekében, hogy ez be is következzen, az elkeseredett viszálykodás még 1597 őszén is tartott. A nagyvezír két ízben is kísérletet tett arra, hogy kivégeztesse Hasszánt: ennek érdekében elővette Bruti ügyét. A védekezni kényszerülő Hasszán azt bizonygatta, többek között a velencei követ dragománjának is, hogy Bruti nem halt meg, ellenkezőleg, Galaçiban tartózkodik, és hogy az egészet az Ibrahim pasával szövetséges Barton találta ki, hogy lehetetlenné tegye a helyzetét.³² Forrásainkban ez alkalommal bukkan fel utoljára a szerencsétlen sorsú dragomán.

Bruti prágai útja mindazonáltal nem volt hiábavaló, mivel némi eredményt hoztak a fentebb bőven említett tárgyalások. Ezt bizonyítja Giovanni Marini egy 1597 augusztusában kelt érdekes beszámolója.³³ Marini Habsburg ügynök volt, aki jelentéseket küldözgetett Bécsbe és Prágába az erdélyi udvarból a háborús eseményekről, az erdélyiek hangulatáról, az udvari intrikákról, illetve továbbította a két román vajdaságból érkező híreket. Ő számolt be Nicolo di Luca júliusi konstantinápolyi útjáról is, amelyre Bruti prágai tárgyalásai következtében került sor. Az útról kizárólag Marini leveléből tudunk. Nem világos, hogy Lucát milyen megbízással látták el, sem azt nem tudjuk, kivel tárgyalt, sem azt, hogy milyen sikerrel. A jelentésből mindenesetre kiderül, hogy Nicolo di Luca nem hivatalosan ugyan, de követként kereste meg a Portát. A követség igazi célja valószínűleg a hírszerzés volt, amelyre a Dunántúlon operáló császári seregnek nagy szüksége volt. Prágában megnyugvással értesülhettek legkésőbb szeptember elején arról, hogy ezúttal nem kerül sor egy előző évihez hasonló szultáni hadjáratra, amitől pedig eléggé tartottak, különösen az előző évi veszteségek után.

Bruti és Luca tárgyalásainak további dokumentumai sajnos nem maradtak ránk, az előbbi követségéről másodkézből, az utóbbiéról útja pusztán tényén túl semmit nem tudunk. De azok az adatok, amelyek megmaradtak, beszédesen tanúskodnak arról, hogy a tizenöt éves háború hadi eseményei alatt a diplomáciai kapcsolatok még a háború legnagyobb nyílt mezei ütközetének évében, 1596-ban sem szakadtak meg, a két fél folyamatosan nyitva hagyta a kaput a békekötés számára, ugyanakkor túlzó és elfogadhatatlan feltételeket szabva.

---

³² ASVe Senato. Dispacci, Constantinopoli, filza 45 (copia 11), 225, filza 46 (copia 12), 98–100.

³³ KRUPPA, 2005. (s. a.)

FORRÁSOK

1.

Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak
Prága, 1596. november 13.
(ASVe Senato, Dispacci Germania, filza 26, ff. 113r-v, eredeti)

1. *Megérkezett Bécsbe Pasquale Bruti dragomán, aki megerősítette, hogy a béke ügyében jött tárgyalni a császárral.* – 2. *A katonai helyzet súlyos, a következő évben a tatárok támadása fenyeget.* – 3. *A végvárakban nincs elegendő hadianyag*

Serenissimo principe

[1.] Essendosi trattenuto alquanti giorni in Viena³⁴ Pasqual Bruti dragomano dell'ambasciatore d'Inghilterra di ordine di Sua Maestà, è stato richiamato ultimamente a questa corte, dove comparso parla delle cose de Turchi in conformità di quello, che s'è inteso d'altre parti. Afferma la dispositione ch'essi tenevano di far la pace con Sua Maestà Cesarea quando fermati nella Bulgaria, et nella Servia una gran parte di questa estate incontravano molte difficoltà di comparere armati nell'Ongaria con quella quantità di militia, che stimavano necessaria alla riputazione, et alla sicurtà della propria persona del gran signore.

[2.] Aggiunge, che l'ambasciatore d'Inghilterra tenendo ordine dalla sua regina di procurar efficacemente la pace haveva ridotte le cose a tal termine colla restitutione di quei alemani, che proponendosele honeste conditioni all'hora, non sarebbe indubitamente seguita la perdita di Agria³⁵, ne la disfatta di quest'essercito che il gran signore inclinava di ritornarsene a Costantinopoli, ma che eccitato da i suoi si risolve di passare inanzi che al presente essendo alterata la conditione delle cose con questi importantissimi successi non si poteva trattar più di quella maniera, come si sarebbe trattato prima. Che se sarà ordinata da Sua Maestà alcuna cosa, egli si rende certo, che dall'ambasciatore suo si ripiglierà il negotio, et che s'attenderà a ridurli in qualche buon stato, ma però con partiti differenti da i primi, et disavantaggiosi senza alcun dubbio per Sua Maestà Cesarea in tanto questa gente dell'Austria Superiore³⁶ sollevatasi in arme non ha voluto obedir fin'hora ai commandamenti imperiali che erano di passar ai confini dell'Ongaria in ordinanza per apresentarsi all'obedientia de i capitani.

[3.] Stanno tuttavia armati in gran numero divisi in molte compagnie per quei villaggi mormorando, et minacciando valendosi della vittoria, et della vicinità della militia turchesca per sopprimer il rigor dei ministri, et della giustizia, ne si trova partito fin'hora d'acquietarli, et di viarli[?] con desterità, et con persuasioni alla lor debita obedientia. Dall'altra parte s'intende, che turchi incominciavano ad allargar i suoi confini, et che oltre alle continue corrarie de tartari nell'Ongaria Superiore³⁷ avanzavano assai paese per la via delle contributioni, poichè compartivano ai altri

---

³⁴ Bécs (Wien, Ausztria)

³⁵ Eger (H)

³⁶ Felső-Ausztria (Oberösterreich, Ausztria)

³⁷ Felső-Magyarország

villaggi lontani di molte leghe il peso di somministrar danari per servizio della lor militia. Con che andavano ampliando il suo acquisto con ruina di quei populi, et levandoli per questa via dall'obedientia di Sua Maestà Cesarea temandosi ancora, che le provisioni, che possano esser fatte in particolare da quelli di Cassovia,³⁸ et di Toccai,³⁹ non siano bastevoli per mantener diffesi quei confini, et quelle campagne contra gli inimici. Onde siano costretti di accomodarsi di qualche maniera per non cader in quell'infelice stato, nel quale si sono ritrovati, et si ritrovano molti baroni, et nobili di Agria colla perdita della robba, et della vita, o della libertà insieme. Havendo havuto da buona parte il summario di una breve relazione fatta dal collonello Orfeo per il signore duca di Baviera⁴⁰ del vero successo della battaglia l'ho stimata cosa meritevole di mandarla, sicome faccia colle presenti reverentemente alla Serenità Vostra. Gratie etc.

Di Praga alli 13. di Novembre 1596.

Di Vostra Serenità

Francesco Vendramin cavaliere ambasciatore.

CÍMZÉS: Al Serenissimo Principe di Venetia etc. Signore colendissimo

2.

**Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak**

Prága, 1596. november 20.

(ASVe Senato. Germania, filza 26, ff. 120r-121r; eredeti, közölve angol fordításban BROWN, 1897. 242-243., kivonatosan: HURMUZAKI III/2, 1888. 226.)

1. *Vége sikerült találkozni a dragománnal, aki elmondta, hogy az oszmán hadsereg folytatja előkészületeit a következő évi hadjáratra.* – 2. *A szultán Hatvan elfoglalása miatt változtatott eredetileg Erdély ellen irányuló hadjáratán.* – 3. *Az angol követ mindent megtesz a béke érdekében.*

Serenissime Princeps

[1.] Essendo venuto finalmente a ritrovarmi Pasqual Bruti dragoman dell'ambasciatore d'Inghilterra mi ha tento prima diversi ragionamenti in gran parte conforme a quelli, ch'io scrissi con altre mie reverentemente alla Serenità Vostra. Poi mi ha soggiunto che il signor Turco si fermerà indubitatamente in Belgrado⁴¹ questa invernata, et che, per quanto lui crede, non sia per partirsi di questi paesi se non si vede il fine di questa guerra aggiongendo, che oltre ai altri rispetti le sarebbe di troppo gran interesse l'entrar hora in Constantinopoli, dovendo far un presente a tutta la milizia rassegnata nei libri pubblici a tanto per testa ritornata che si dalla guerra la sua persona, conforme all'uso antiquo della

---

³⁸ Kassa (Košice, SK)

³⁹ Tokaj (H)

⁴⁰ V. Lajos bajor herceg (1579–lemond 1597)

⁴¹ Belgrád (Beograd, SCR)

casa Ottomana crede però, che la sultana madre⁴² non mancherà di far ogni ufficio possibile perchè se ne ritorni, valendosi specialmente del mezzo del primo vizir.⁴³ Ma che per gli uffici degli altri bassà, et per tener in freno la sua militia non si crede, ch'egli sia per passar Belgrado. Parla questo dragoman⁴⁴ delle forze, et delle grandezze dell'essercito turchesco molto altamente. Afferma, che vi fussero poi di 800 pezzi d'artiglieria da campagna ma ben pochissimi pezzi da battaglia. Che il numero dell'esercito computato ogni sorte di gente passava 200 mila persone. Che fin'all'ultimo dei spai erano vestiti honoratissimamente havendo scimitare, et fornimenti di cavallo fatti molto riccamente. Aggiunge, che il signore turco havesse intorno ad otto milione d'oro in campo, et che la maggior parte de questi insieme colle gioie, et altre robbe di gran valore, et coi libri della cancelleria erano stati lasciati prima in Belgrado, essendo venuti i turchi in Ongaria molto espediti d'impedimenti, et di bagaglie. Conferma le sue dispensioni, et che particolarmente li gianizari, et li spai siano stati vicini più volte di tagliarsi a pezzi tra di loro.

[2.] Aggiunge, che se non fusse, stata la presa di Atvano,⁴⁵ non sarebbe il signore turco quest'anno passato inanzi, essendosi egli ritrovato presente quando fu publicata l'espeditiione per Transilvania, et quando fu fatto il ponte sopra il Danubio, sopra il quale era passata la maggior parte della militia quando, che inteso l'assedio di Atvano mutato proposito, fu subito spinto l'essercito verso queste parti. Aggiunge, che il principe della Valachia⁴⁶ vedendo piegar il campo verso la Transilvania mandò diversi presenti al gran signore con due persone di? humiliarsi, ricevendo il suo stendardo, et mettendosi sotto all'obedientia sua. Ma che turchi non le prestavano fin'dall'ora alcuna fede, essendosi poi dichiarato ultimamente con questa tagliata dei tartari della sua volontà. Dice ancora che l'ambasciatore di Francia⁴⁷ non sia venuto in campo per mancamento de danari. Dopo questi ragionamenti entrati a parlar del suo negozio colla maestà dell'imperatore mi disse, che havendo egli fatto più volte istanza di venir a bacciarle le mani, et essendole stata impedita la venuta per qualche giorno, dopo esser stato esaminato più volte dal serenissimo Massimiliano⁴⁸ in campo, et a Viena dai ministri cesarei, le era stato finalmente permesso di venirsene in corte. Che le sono stati tenuti diversi ragionamenti da questi del governo, li quali fin'ora la passano con soli discorsi; che quando il signore turco volesse restituir Agria, o Giavarino⁴⁹ s'accomodarebbe Sua Maestà alla pace. Ma che egli procura di levarli di quest'inganno, tenendo per impossibile la restitutione di alcuna di quelle piazze. Anzi, che egli temeva, che fusse necessario di rilasciarle Strigonia,⁵⁰ et Vacia,⁵¹ et di donarle ancora un grossa summa de danari quando si voglia concluder la pace, la quale egli credeva, che i turchi farebbono volentieri, ma però con simili partiti, et non altrimenti.

---

⁴² Szofije, a szultán édesanyja

⁴³ Ibrahim pasa nagyvezír

⁴⁴ Pasquale Bruti

⁴⁵ Hatvan (H)

⁴⁶ II. (Vitéz) Mihály havasalföldi vajda (1593–1601)

⁴⁷ François Savary de Brèves konstantinápolyi francia követ (1591–1605)

⁴⁸ II. Miksa német-római császár (1564–1576)

⁴⁹ Győr (H)

⁵⁰ Esztergom (H)

⁵¹ Vác (H)

[3.] Che l'ambasciatore d'Inghilterra, il quale si ritrova tuttavia al campo co'l Gran Signore haveva scritto lettere a Sua Maestà offerendosi in ciò per instrumento di ordine della sua regina, et che egli medesimo havendo havuto due giorni sono audientia da Sua Maestà Cesarea le haveva appresentate, et dettòle le medesime cose. Ma che mentre si fa qui tanto lentamente tutte le risoluzioni egli teneva per certo, che si ridurrebbe il negozio a termini di nessuna conclusione afferma costantemente, che fin'hora non le habbino dato qui alcun minimo ordine. Ma che egli stia solamente aspettando un donativo per lui et un'altro per l'ambasciatore d'Inghilterra (sicome le havevano promesso) per le fatiche fatte dall'uno nel redimer, et dall'altro nell'accompagnar questi alemani del già ambasciatore cesare all cose loro, con che egli sperava in ogni modo di partirsi fra doi o tre giorni, et che prima egli sarebbe ritornato a vedermi, mostrando nelle sue parole di conservar molta devotione verso la Serenità Vostra con summo desiderio di ritornarsene al suo servitio. Spedito ch'egli si sia s'incamierà verso Buda, dove vestendosi in habito turchesco, per quanto egli dice, passerà subito a Belgrado ritrovar il signore ambasciatore d'Inghilterra. Grazie etc.

Di Praga alli 20. di Novembre 1596.

Di Serenità Vostra

Francesco Vendramin

Francesco Vendramin cavaliere ambasciatore

3.

Francesco Vendramin prágai velencei követ Tommaso Contarini velencei dózsénak

Prága, 1596. november 24.

(ASVe Senato, Dispacci. Germania, filza 26, ff. 122r-v, eredeti.)

1. Egy császári tanácsos érdeklődött nála Bruti állítólagos velencei származásával kapcsolatban, de nem tudott neki semmit mondani. – 2. Hiába az angol követ minden erőfeszítése, a császár Győr és Eger elvesztése után nem kockáztat meg egy bizonytalan békét. – 3. A következő évben birodalmi gyűlést hívnak össze a háború ügyében. A császárnak jövőre támadnia kell vagy pedig még biztonságosabb helyre húzódnia.

Serenissimo Principe

[1.] Non essendosi per ancora partito da questa corte il dragoman⁵² dell'ambasciatore d'Inghilterra⁵³ mi è stato ricercato ultimamente da un ministro molto principale, s'io haveva notitia della qualità di questa persona, essendo nata subdita della Serenità Vostra et allevata nel suo servitio. Io le risposi che essendo egli molto giovane, et essendo io stato da quattr'anni in area lontano dalla patria prima, ch'io me ne venissi a questa corte, non ne sapeva dar alcuna informatione, non havendo manco udito nominar più questo nome nella sua casa.

---

⁵² Pasquale Bruti

⁵³ Edward Barton

[2.] Mi fu soggiunto, che dimostrava di esser persona di buon ingegno, et che intendesse le cose de turchi convenientemente; ch'egli prometteva assai, et che l'ambasciatore suo ancora haveva fatto con sue lettere offerte molto cortesi a Sua Maestà di affaticarsi quando ella volesse entrar in negotio di pace ma che le cose non si ritrovavano per ancora in stato di una simile trattatione, poiché già s'erano perdute tutte doi le pupille degli occhi nell'Ongara⁵⁴ (ch'erano Agria, et Giavarino) onde senza la ricuperatione di una d'esse almeno non poteva reggersi questo corpo longamente senza cader in qualche grave ruina, et con questo concetto fini il suo ragionamento. In tanto oltre alla intimatione della dieta di questo regno ha determinato Sua Maestà di chiamar un convento dei principi di Germania in Norimberga,⁵⁵ ovvero in Egra terra del palatinato,⁵⁶ dove affermano, che si ridurrà la persona della maestà sua insieme colla corte fatto il natale, et che si tratterà sopra le provisioni necessarie, et sopra la necessità delle cose presenti. Parlano qui tutti con una voce, che volendosi continuar questa guerra sia necessario più di tutte le altre provisioni, che l'imperatore si risolvi di uscir in persona armato in campagna, et che senza di questo tutte le altre deliberazioni s'incammineranno alla ruina di questi stati.

[3.] Havendo io inteso da buonissima parte, che dopo questi ultimi sfortunati successi è stato detto a Sua Maestà molto chiaramente, ch'in ogni modo a primavera bisognerà montar a cavallo ovvero per passarsene inanzi all'incontro dell'inimico alle armi di una gran parte della Germania, la qual si trova disposta di seguitar la Maestà Sua, ovvero per ritirarsi molto ben a dentro in qualche parte lontana et sicura, poiché non si trova sufficiente questa terra (ne manco alcun'altra città di questo regno) per difendersi appena dall'escursione di una banda de tartari, non che dalle forze di un'essercito, come quello del signore Turco, della persona del quale non è per ancora venuto qui aviso certo, che sia arrivata a Belgrado, ovvero in altra parte dopo la sua partita di Solnoch.⁵⁷ Essendo stato invitato dal re di Polonia⁵⁸ il serenissimo re cattolico per tener alla fonte una sua figliola, dicono, che l'amirante d'Aragon⁵⁹ finiti ch'egli habbia con tutti gli arciduchi i suoi complimenti, sia per trasferirsi di ordine di Sua Maestà per far questo ministerio in quelle parti. Affermano ancora, che da persona, che si trova di già passata in Fiandra,⁶⁰ doverà esser portato l'ordine del toson a serenissimo arciduca Ferdinando,⁶¹ et al principe di Transilvania⁶² aggiungendosi ancora di un'altro per l'arciduca Mathias,⁶³ ancora che l'aviso di quest'ultimo (rispetto alli disgusti antiqui molto ben noti) si tiene, ch'habbia bisogno ancora di più certa confirmatione. Gratie etc.

Di Praga alli 24. di Novembre 1596.

---

⁵⁴ Magyar Királyság

⁵⁵ Nürnberg (D)

⁵⁶ Pfalz (D)

⁵⁷ Szolnok (H)

⁵⁸ III. Zsigmond lengyel király

⁵⁹ Francisco de Mendoza (1545–1623)

⁶⁰ Flandria

⁶¹ Ferdinánd főherceg

⁶² Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem (1588–lemond 1597.; 1598–lemond 1599.; 1601–lemond 1602.)

⁶³ Mátyás főherceg (később: I. Mátyás német-római császár; 1612–1619)

Di Vostra Serenità

Francesco Vendramin cavaliere ambasciatore
CÍMZÉS: Al Serenissimo Principe di Venetia etc. Signore colendissimo

4.

Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak

Prága, 1596. november 27.

(ASVe Senato, Dispacci. Germania, filza 26, ff. 128r–131r, eredeti)

1. A dragomán megnutatta a kapott ajándékokat.– 2. Leveleket visz a nagyvezírek és az angl követnek.– 3. Katonai szakértők véleménye szerint lehetetlen ellenállni a töröknek megfelelő nagyságú és ütőképességű hadsereg nélkül, és szükséges az elvesztett várak visszafoglalása is.– 4. Eger este után Lengyelország is veszélybe került, ezért mindenképpen be akarják vonni a szövetségbe.– 5. A dragománnak kijelentette, hogy Velence semmiképpen sem fog csatlakozni a ligához.

Serenissimo principe

[1.] Venuto a ritrovarmi di partenza per Buda il dragoman⁶⁴ dell'ambasciatore d'Inghilterra⁶⁵ mi ha refferto la sua espeditione in questa forma. Ha ricevuto in zogieli di valor di 2500, in circa per l'ambasciatore suo in dono et una collana di 200 taleri con 800 fiorini appresso in contanti ha ricevuto per la sua propria persona.

[2.] Porta con lui quattro lettere, una scritta di pugno di Sua Maestà Cesarea all'ambasciatore sudetto al quale un'altra ne scrivono questi signori del governo. Doi ne porta a Ebraim bassà, primo visir⁶⁶ una delle quali è dei sudetti signori, et altra o del dottor Pez⁶⁷ il quale essendo stato ambasciatore a Constantinopoliper Sua Maestà tiene molta amicitia co'l detto Ebraim, anzi egli mi disse, che questo dottor Pez scrisse un'altra sua lettera a Belgrado al detto Ebraim i mesi passati mostrando di scriverle per complimento detestando l'anima di Sinam bassà,⁶⁸ perché egli solo era stato causa di far continuar questa guerra, et di far perir tante genti innocenti per la sua mala natura, sicome all'incontro egli sperava, che essendo Ebraim tanto savio, et di natura tanto humana egli fusse quello che troverebbe modo di accomodar queste differentie a fine che cadauno potesse viver in pace, alla qual lettera da Ebraim bassà non è stata data mai alcuna risposta.

[3.] Aggionge che il colonello Orfeo colla sua sincera relatione ha smarrito assai tutti questi ministri, poichè le ha affermato, che la vittoria de turchi sia stata veramente molto piena, et che era impossibile di resister a quell'essercito se non con qualità, et quantità di gente molto maggiore afferma, che stiano saldi questi

⁶⁴ Pasquale Bruti

⁶⁵ Edward Barton

⁶⁶ Ibrahim pasa nagyvezír (1596. ápr.–okt. először, 1596. nov.–1597 vége másodszor)

⁶⁷ Bartholomäus Pezzen, Freiherr von Ulrichskirchen (?–1605), portai követ (1587–1592)

⁶⁸ Szinán pasa nagyvezír

ministri in voler la restituzione di una di quelle due piazze almeno, et che senza di questo dicono, che Sua Maestà stia risoluta di non concluder mai alcuna cosa, et di mettervi la vita insieme co'l resto delli suoi stati insieme parlano ancora di restituir Strigonia,⁶⁹ et Vacia⁷⁰ con altri castelli acquistati in questa guerra riducendo i territorii alla forma del pristino possesso di cadun principe. Ma però restituendo queste terre ricercano la restituzione di tutte doi quelle piazze, ciò è di Agria,⁷¹ et di Giavarino.⁷² Aggiunge, che queste medesime cose sono scritte all'ambasciatore suo, tenendo per certo che la lettera di Sua Maestà sia di poche righe, et di complimento, et che quelle ancora scritte a Ebraim non contengono alcun negotio formato, ma che all'ambasciatore d'Inghilterra sia scritto copiosamente con darle tutte le instrutione appartenenti a questo negotio di pace, la quale egli però credeva, che non fusse per concludersi altrimenti, poichè ritrovendosi il signore Turcho⁷³ tanto sovrano proponerebbe condizioni, et partiti tali, che qui non potrebbero in nessuna maniera accomodarsi.

[4.] Poi mi soggiunge che ne i discorsi delle provisioni, che qui si facevano per la guerra, et numerandole uno dei più principali ministri gli ordini dati per questi leve di gente Vallona, et Italiana, et molte altre provisioni per anno futuro, le disse che il negotio della lega con Polachi s'era pigliato per concluderlo, poichè la presa di Agria apportava alla Polonia⁷⁴ gravissimo pregiudicio che medesimamente si tratta <una lega con Vostra Serenità et co'l re di Spagna> et che in ogni modo speravano d'esser aiutati in qualche maniera da quel <serenissimo dominio.

[5.] Qui interrompendo io il dragomano dissi che di questo gli poteva ben rendersi certo, et farne constantissima fede dove occorresse in altre parti, che la Serenità Vostra viverrà molto lontana da simili pensieri, et che ella non si é interessata, ne s'interessarà mai in questa guerra per alcuna maniera,> dovendo astenersi assolutamente da qual si voglia cosa, che potesse esser contraria alla buona pace, ch'ella conserva inviolabilmente co'l gran signore, ella mi rispose che teneva ciò per certissimo, come ancora sapeva esser falso il negotio di Polonia, poichè il cancelier era tutto del gran signore, et quanto alla Serenità Vostra egli non mancherebbe di far sempre buoni officii come suo fedelissimo suddito, supplicandola di riceverlo nella sua gratia, poichè egli desiderava di ritornar al suo servitio lasciando quello dell'ambasciatore d'Inghilterra. Mi disse infine, che egli credeva di esser riespedito qui ancora colle risposte, ma che fuggirebbe l'occasione di ritornarmi. Che lo mandavano ad accompagnar fino a Vacia per doi persone, et che e havevano ordinato molta segreteza, et qui finito il suo ragionamento si partì. Gratie etc.

Di Praga alli 27. di Novembre 1596.

CÍMZÉS: Al Serenissimo Principe di Venetia etc. Signore colendissimo

---

⁶⁹ Esztergom (H)

⁷⁰ Vác (H)

⁷¹ Eger (H)

⁷² Győr (H)

⁷³ III. Mehmed szultán (1595–1603)

⁷⁴ Lengyel Királyság

5.

**Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak**

Prága, 1596. december 4.

(ASVe.Senato. Germania, filza 26, ff. 138r-v, eredeti)

1. A császár segítséget kért a birodalmi rendektől. – 2. A spanyol követ nehezményezte, hogy a császár angol közvetítéssel békétárgyalásokat folytat a szultánnal. – 3. A császár ígéretet tett a háború folytatására, ehhez azonban segítséget vár a spanyol királytól.

Serenissime Principe

[1.] Desiderando Sua Maestà Cesarea che'l convento delli principi di Germania sia concertato quanto prima con loro satisfattione ha espedito ultimamente un colonello alemano fatto da lei capitano delli arcieri della sua guardia agli elettori dell'imperio per darle parte del successo della battaglia, et del stato delle cose presenti essortandoli di voler trattar vivamente, che i circoli di Germania ricevano questa causa come propria del Sacro Imperio,⁷⁵ et che si dispongono di contribuir li aiuti in quella medesima forma, come se si trattasse della perdita di esso a fine che si possa resister all'inimico con maggior forze mentre, che non si tratta solamente del regno d'Ongaria⁷⁶ ne di questo di Boemia⁷⁷ ovvero d'altri stati particolari della casa d'Austria, ma della difesa commune degli alemani, della summa dell'imperio et della libertà di tutta la Germania con che si procurerà di concertar il luogo e il tempo di far l'abborcamento dei principi con Sua Maestà in una di quelle terre, ch'io scrissi alla Serenità Vostra, essendo questo convento stimato da cadauno più d'ogni'altra cosa a questo tempo sommamente necessario.

[2.] Havendo inteso il signore ambasciatore di Spagna⁷⁸ l'espeditone fatta del Bruti con lettere, et co'l presente per l'ambasciatore d'Inghilterra si è doluto con alcuno di questi ministri principali, che Sua Maestà Cesarea si vaglia di persona inglese per trattar negotio di pace co'l signore Turco, ritrovandosi quella regina inimica, et collearmi in mano continuamente contra il suo re, aggiungendo, che altri mezzi potevano ritrovarsi più sufficienti, et più fedeli per quest'effetto, le fu risposto, che Sua Maestà haveva voluto riconoscer le fatiche fatte nel ricuperar questi Alemani, et nel condurli alle case loro, et che del resto tutti i pensieri erano volti alla continuatione della guerra, aspettandosi da Sua Maestà cattolica principe così potente tanto congiunto et interessato con Sua Maestà Cesarea quelli aiuti, che sono tanto necessari nei presenti bisogni.

[3.] Ha mandato Sua Maestà ultimamente in dono al re di Danimarca⁷⁹ quattro gambelli et due cavalli di prezzi con fornimenti valore mentre quel principe per la sua incoronazione ha fatto la cerimonia pomposamente con gran apparati et co'l concorso di molti principi et principesse d'Alemagna. È passato all'altra vita il Borgravio (o sia viceré) di questo regno, havendo Sua Maestà sentita assai la sua

⁷⁵ Német-római Császárság

⁷⁶ Magyar Királyság

⁷⁷ Cseh Királyság

⁷⁸ Don Guillen de San Clemente prágai spanyol követ

⁷⁹ IV. Keresztély dán király (1588–1648)

morte spezialmente perchè volendo conferir questo grado in persona cattolica, non si ritrova al presente soggetto tanto qualificato, che possa esser anteposto agli heretici senza lor grave querella. Onde si crede, che per questa causa Sua Maestà andarà portando inanzi la nominatione a fine di non accresce i disgusti alli sudetti heretici in tempo, ch'ella si ritrova ridotta più tosto in necessità di accarezzarli, che di darli disgusto. Essendosi ritrovato il conte Pirro da Collalto di lui fin' hora alcuna relatione dopo tanti giorni. Onde si tiene per certa overo la morte, overo la prigionia della sua persona, ancora che opinione più commune, ch'egli habbia finito combattendo valorosamente i suoi giorni nella battaglia. Gratie etc.

Di Praga le 4. di Dicembre 1596.

Di Vostra Serenità

Francesco Vendramin cavaliere ambasciatore

CÍMZÉS: Al Serenissimo Principe di Venetia etc. Signore colendissimo

6.

**Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak**

Prága, 1596. december 6.

(ASVe Senato, Dispacci. Germania, filza 26, ff. 134r-v, másolat az eredeti rejteztettről)

1. *A Porta a lengyeleknek a katonai támogatásért cserébe felajánlotta Erdélyt h/bérül, hogy minden erőt Bécs ostromára mozgósíthasson.* – 2. *Nincs sok esélye a békének a kölcsönösen betejesztett teljesíthetetlen feltételek, és a presztízszvesztés miatt, ami a császárt érné.* – 3. *Azonkívül szükséges az erdélyi fejedelem jóváhagyása is.*

Serenissimo Principe

[1.] Mentre che il negotio della lega fra Sua Maestà Cesarea, et il regno di Polonia si ritrova di molti giorni compiamente escluso s'intende che dalla parte del Signore Turco⁸⁰ se ne sia ripigliato un'altro, et che si tratti di persona dei Polachi con diverse promesse, perchè a tempo nuovo si movino contra il principe di Transilvania,⁸¹ a fine, che il detto principe resti travagliato da quella parte, si che egli non possa congiongersi con gli imperiali mentre che gli inimici pensano di venirsene con gran sforzo l'anno futuro all'assedio di Vienna⁸² questo negotio s'intende che essendo stato trattato prima con Polachi, si tratti hora più strettamente a parte co'l gran cancelier, essendole offerta la Transilvania⁸³ in feudo, perchè egli ne spogli il principe scacciandolo affatto da quel dominio, del che egli ne è stato fatto consapevole, ragionandosi diversamente della forma di questo negotio, ancoraché si spera, che non sia per ridursi in effetto dalla parte de Polachi una simile trattatione. Con tutta l'espeditiione, ch'io scrissi colle

---

⁸⁰ III. Mehmed szultán (1595–1603)

⁸¹ Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem

⁸² Bécs (Wien, Ausztria)

⁸³ Erdélyi Fejedelemség

precedenti mie alla Serenità Vostra in proposito del Bruti et dell'ambasciatore d'Inghilterra,⁸⁴ intendo da buona parte, che fra questi ministri si tiene quasi per certo, che non si debba concluder la pace col Signore Turco.

[2.] Temeno, che le sue richieste habbiano ad esser de tutti i luoghi occupati da Sua Maestà Cesarea nel tempo di questa guerra, et di qualche altro luogo appresso nell'Ongaria, credeno che verranno qualche gran summa de danari, et che non siano per ascoltar parola della restitutione di Agria,⁸⁵ ne di quella di Giavarino.⁸⁶ Nel qual caso non potendosi mantener questi stati sicuri con tali conditioni et trattandosi di perder affatto la riputatione con tutta la Germania,⁸⁷ credono che Sua Maestà non sia per condescender mai ad un simile partito, et ch'ella debba continuar la guerra ancora l'anno futuro con ogni sforzo, mettendo a sbaraglio più tosto le cose sue, che far una pace tanto disavvantaggiosa.

[3.] Aggiungono il rispetto del principe di Transilvania, et che si possa concluder la pace con alcuna conditione, se non è dichiarato prima l'accommodamento del detto principe conforme alle capitulationi, confessando Sua Maestà di restar sodisfatta di lui, et di esserle infinitamente obligata. Altri discorrono ancora, che dovendosi incontrar tante difficoltà, si potrebbe per aventura di commun consenso dar in una suspension d'arme procurata da questa parte, dalla quale si farebbe poi nascer la pace dopo qualche tempo, et forse con migliori conditioni, salvando in tanto con questa apparenti la reputatione di Sua Maestà Cesarea colla Germania, et nel cospetto del mondo. In tanto qui si va tuttavia consigliando sopra un generale per il commando dell'esercito l'anno futuro, et quando non si possa haver il signore duca di Ferrara,⁸⁸ mettono in consideratione il duca d'Humena, suo nepote, il quale si è mostrato due anni sono desideroso di questo carico, et ne ha fatto nova instantia li mesi passati. Ma perché egli è altrettanto odiato dal serenissimo re cattolico quanto da principi protestanti di Alemegna, temeno qui grandemente di pregiudicarsi nel fondamento principale delli aiuti, et dei soccorsi, ch'aspettano da quella et da questa parte. Ma finalmente dependono molte cose dalla venuta del serenissimo Massimiliano,⁸⁹ il quale essendo passato a Neustat⁹⁰ s'aspettava a Vienna in breve per dover poi venirsene in corte quanto prima et che si vederà più chiaramente a qual parte doveranno incaminarsi tutte queste resolutioni quando sia per continuar la guerra, poiché essendo le cose molto declinate si trovano veramente gli animi di questi del governo, per quanto si vede, ridotti a termini molto angusti, et pieni di grandissime difficoltà. Grazie etc.

Di Praga alli 2. di Dicembre 1596.

Di Vostra Serenità

Francisco Vendramin cavaliere ambasciatore

CÍMZÉS: Al Serenissimo Principe di Venetia etc. Signore colendissimo

---

⁸⁴ Edward Barton

⁸⁵ Eger

⁸⁶ Győr

⁸⁷ Német-római Császárság

⁸⁸ II. Alfonz ferrarai herceg (1559–1597)

⁸⁹ II. Miksa német-római császár (1564–1576)

⁹⁰ Bécsújhely (Wiener Neustadt, Ausztria)

**Francesco Vendramin prágai velencei követ
Tommaso Contarini velencei dózsénak**

Prága, 1596. december 21.

(ASVe Senato. Germania, filza 26, ff. 152r–153v, másolat a rejtjelzett eredetiről)

1. A császár magához hívatta: az audiencián a Velence által nyújtandó katonai segítségről volt szó – 2. Kitérően válaszolt, hangzatosan, hogy a Köztársaság érdeke a császári fegyverek sikere

Serenissimo Principe

[1.] Essendo venuto a ritrovarmi tre giorni sono un portiero di palazzo mi disse da parte di Sua Imperial Maestà che ella voleva parlarmi et che io poteva transferirmi quanto prima in corte per questo effetto il che essendo stato subito da me esseguito ella incomincio a dirmi et già erano passati quattro anni che con molto suo travaglio et con almeno tanto interessi dei suoi vasalli si continuava questa guerra contra il turco che oltre alla perdita già fatta di Giavarino⁹¹ si era perduta Agria⁹² l'anno presente et si era fatto un fatto d'arme che con tutto ciò ella desiderava di seguitar più gagliardamente la guerra di quello che ella haveva fatto però il passato confine non solo di difendersi, ma di ricuperar qualche parte del perduto et di reprimer la violenza dell'inimico che non potendo supplire lei sola ritrovandosi i suoi vasalli molto esausti, conveniva ricorrer ad altri principe per aiuto et spetialmente in Italia dove conoscendo la buona volontà della Serenità Vostra verso di lei et il zelo che ella tiene verso il servitio della christianità desiderava che le fusse prestato qualche aiuto, che ella non ricercava aiuto palese, o più in un modo, che in un'altro, ne che potesse apportarle alcun travaglio ma di quella maniera, che a lei fusse parsa migliore poichè non mancavano modi, et strade da poterlo fare secretissimamente che questo favore sarebbe stato molto gradito da lei, et che in tutte le occasioni ne haverrebbe dato chiarissimi segni. Aggiunse, che continuando questa guerra ne ricercava molto servizio, et molta sicurtà quella serenissima republica che però negli interessi communi era honesto, che i principi ricevessero l'uno dall'altro de simili commodità, nei suoi importati bisogni. In fine che ella mi ricercava, che io esprimessi con mie lettere alla Serenità Vostra questa sua istanza, ne mancassi di farlo con molto affetto per sua sodisfattione et per servitio della Christianità. A questo officio risposi che sicome io potevo esser fedelissimo testimonio della cordial osservanza della Serenità Vostra verso Sua Imperial Maestà et dell'affettuoso desiderio che era stato in lei per tutto il tempo di questa guerra d'ogni sua maggiore prosperità augurandole di vederla sempre vittoriosa, et sempre essaltata con felicissima progressi che così haverai potuto anchora rappresentarle reverentemente et con molta sincerità qualche particolare degli interessi et dei rispetti importantissimi di quella Serenissima Republica⁹³ ma perché io sapeva molto bene, che a me, come ad humilissimo ministro non si apparteneva altra cosa che di rappresentato, alla Serenità Vostra pontualmente

⁹¹ Győr (H)

⁹² Eger (H)

⁹³ Velence (Venezia, I)

tutto quello che era piaciuto alla maestà sua di ordinarmi io non haverei mancato, assicurandola che nel mio particolare io restava vivo desiderio nel intimo del cuor mio di veder accompagnata sempre così in questa come in qual si voglia cosa la compita satisfazione della maestà sua co'l buon servitio di quella Serenissima Republica. Mi rispose Sua Maestà alcune parole humanissimamente poi soggiunse che questa era una occasione molto opportuna per il servitio commune et che ella sperava che la Serenità Vostra non haverebbe mancato di prestarle aiuto et io senza replicar altro in questo proposito entrai a renderle infinite gratie per nome della Serenità Vostra della confidente comunicatamente fattale co'l mio mezzo del successo della giornata. Le dissi che da lei era stato sentito contento d'intender la salute del serenissimo Massimiliano⁹⁴ et del principe di Transilvania,⁹⁵ et che finalmente si fosse conservata la maggior parte dell'essercito essendomi esteso in renderla ben certa che la Serenità Vostra parteciperà sempre coll'istesso affetto di qualsivoglia avvenimento della maestà sua et di questa serenissima casa, sperando che per la Sua Maestà intentemente saranno sempre favorite tutte le se attioni dalle mani del Signore Dio si come le veniva desiderata continuamente ogni maggior essaltamente da quella Serenissima Republica.

Corrispose Sua Maestà gratamente dicendo che gradiva molto questo uffitio et che io assicurargli la Serenità Vostra di esser altrettanto amato da lei et che non haverebbe mancato di dimostrarle la sua buona volontà in tutte le occasioni. Con che havendole presentato un memoriale in proposito da quei panni rubati da uscochi sopra il galion di Piero di Biasio di ragione di me[?] Giacomo Benedetti accompagnando con officio conveniente per la ricapitazione, so come mi commette la Serenità Vostra con sue lettere di 15. Ottobre passato mi licentiai. Gratie.

---

⁹⁴ II. Miksa német-római császár (1564–1576)

⁹⁵ Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

ASVe Archivio di Stato di Venezia

2. Kiadott források

- BECCARI
S.D. BECCARI, Bernardo: *Lettera scritta dal gran turco al principe di Transilvania*. Bologna, s. d.
- BROWN
1897 *Calendar of state papers and manuscripts. Venice 1592–1603*. Vol. IX. Ed. BROWN, Horatio F. London, 1897.
- GOOSS
1911 *Österreichische Staatsverträge: Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. Bearb. v. GOOSS, Roderich. Wien, 1911. (*Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs* 9.)
- HURMUZAKI
1888 *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. III/2. Cul HURMUZAKI, Eudoxiu. Bucuresti, 1888.
- KRUPPA
2004 *Erdély és a Szentszék a Báthory korszakban. Kiadatlan iratok (1574–1599)*. Jegyz. KRUPPA Tamás. (*Adattár szellemi mozgalmaink XVI–XVIII. századi történetéhez* 37. köt.) Szeged, 2004.
- VERESS
2001 *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelenen idejéből (1592–1600)*. Gyűjt. és közrebocsájtja VERESS Endre. (*Vatikáni Magyar Okirattár* III/2. köt.) Budapest, 2001 (Reprint).

3. Szakirodalom

- IVANICS
1992 IVANICS Mária: Friedensangebot oder kriegerische Erpressung? In: *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 82. (1992), 183–199.
- KRUPPA
2003 KRUPPA Tamás: Erdély és a Porta 1594–1597. évi békealkudozásainak történetéhez. In: *Századok*, 137. (2003) 3. 603–651.
- 2005 KRUPPA Tamás: Okmányok és iratok a tizenöt éves háború időszakából (1594–1597). In: *Levéltári Közlemények*, 76. (2005) (s. a.)
- NIEDERKORN
1993 NIEDERKORN, Jan Paul: *Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*. Wien, 1993.
- TÓTH
2000 TÓTH Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború*. Szeged, 2000.

VÁRKONYI

2000

VÁRKONYI Gábor: A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború időszakában. (Edward Barton angol portai követ jelentései Konstantinápolyból, 1593–1597). In: *Acta*, 19. (2000) 4. 106–124.